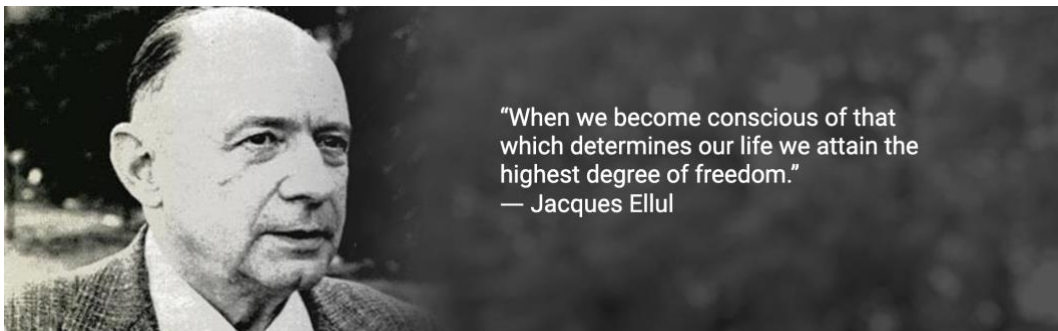

Technique en de Bijbel

Een verkenning over de interactie tussen theologie en
sociologie in het werk van Jacques Ellul

Jack Esselink

7 juli 2020

Samenvatting

Jacques Ellul was een Franse theoloog en socioloog. Hij is vooral bekend vanwege zijn kritische blik op de rol die technologie speelt in de moderne samenleving. Daarnaast is hij ook christen en auteur van diverse theologische boeken. In deze scriptie worden twee boeken van Ellul met elkaar vergeleken. Het gaat hierbij om een vergelijking tussen zijn bekendste boek *The Technological Society* en een theologisch boek genaamd *The judgment of Jonah*. Door middel van close reading van beide boeken wordt de centrale onderzoeksvraag beantwoord: welke christelijke noties bepalen Elluls visie op het gebruik van technologie in de moderne maatschappij?

De scriptie start met een korte beschrijving van het leven en werken van Jacques Ellul. In de daaropvolgende hoofdstukken worden respectievelijk zijn sociologische en theologische visie uitgewerkt in de context van de geselecteerde boeken. Daarna worden er parallellen gelegd tussen Elluls theologische en sociologische visie. Het centrale kernwoord hierbij is dialectiek. Elluls theologische en sociologische boeken zijn in een dialectische samenhang met elkaar waarbij er vooral een dialectische relatie bestaat tussen vrijheid en noodzakelijkheid. In de conclusie wordt beargumenteerd dat vooral de christelijke noties van hoop en vrijheid Elluls visie op technologie in de moderne maatschappij bepalen.

Jacques Ellul, tweede van rechts op de foto, ontving samen met o.a. Martin Luther King jr en ZKH prins Bernard een eredocoraat van de VU in 1965.¹

---

¹ Bron: Nationaal Archief <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/fotocollectie/aac7f95e-d0b4-102d-bcf8-003048976d84>

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Voorwoord	4
1. Inleiding.....	5
2. Wie is Jacques Ellul?	7
2.1. Levensloop	7
2.2. Ellul als academicus	7
2.3. Ellul als socioloog	7
2.4. Ellul als theoloog.....	8
2.5. Ellul als mens, profeet en buitenbeentje	9
3. The Technological Society.....	11
3.1. Technique	11
3.2. Kenmerken technique.....	11
3.3. Pessimisme	12
3.4. Technique in de 21 ^{ste} eeuw.....	13
3.5. Dialectiek	13
3.6. Elluls visie op technologie in de maatschappij	13
4. The judgment of Jonah	15
4.1. Context boek	15
4.2. Ellul over Jona.....	15
4.3. Hermeneutiek en christologie	16
4.4. Dialectiek	17
5. Jonah vs. The technological society.....	19
5.1. Technique en theologie	19
5.2. <i>Gadol</i> (גָּדוֹל) – groot.....	20
5.3. <i>'iyr</i> (עִיר) – stad	20
5.4. <i>Wayyomer</i> (וַיֹּאמֶר) – en hij (Hij) zei.....	22
5.5. <i>Nicham</i> (נִחַם) – troosten/ medelijden hebben	23
5.6. <i>Qum</i> (קוּם) – opstaan	24
5.7. Tot slot	25
6. Conclusie.....	26
Bibliografie	29
Bijlagen	31

Voorwoord

Ik maakte voor het eerst kennis met Jacques Ellul in het boek *The Prodigal Prophet* van Tim Keller waarin hij het boek van *The judgment of Jonah* van Jacques Ellul als bron gebruikt. Een paar maanden later ging ik mij verdiepen in techniekfilosofie en toen dook de naam van Jacques Ellul weer op. Toen het om dezelfde persoon bleek te gaan, was mijn interesse in zijn werk gewekt. Het is namelijk een bijzondere combinatie wanneer iemand zowel over theologische onderwerpen als over techniekfilosofie schrijft. Daar doe ik Ellul echter nog mee te kort want Ellul is een bijzonder veelzijdig, getalenteerd wetenschapper, die niet alleen meer dan vijftig boeken geschreven heeft, maar hij is ook iemand die wat hij schrijft ook doorleefd heeft. Het was voor mij al snel duidelijk, toen ik theologie ben gaan studeren dat ik mijn scriptie over Jacques Ellul wilde schrijven. Nu ik mij verder in hem verdiept heb, ben ik steeds enthousiaster over zijn stijl en zijn werk geworden.

Naast dat we dezelfde voornaam (mijn naam wordt als Jacques uitgesproken) en initialen hebben, voelde ik me vooral aangetrokken tot zijn stijl van werken. Ellul probeert mensen vooral te laten nadenken door ze te prikkelen met zijn inzichten. Daarnaast heeft hij niet alleen een scherp oog voor sociologische ontwikkelingen maar laat hij ook heel duidelijk zien dat de oude woorden van de Bijbel nog steeds van kracht zijn voor onze huidige maatschappij. De theoloog Reinier Sonneveld vat het mooi samen op de website van uitgeverij Skandalon:

Ellul is een van de profeten van de twintigste eeuw. Veel ontwikkelingen die hij voorzag zijn uitgekomen. En het bleef niet alleen bij theorie, hij maakte ook opvallende en bijzondere keuzes in zijn eigen leven, wat zijn ideeën overtuigender maakt.²

Jacques Ellul prikkelt, irriteert en legt bloot maar is bovenal een denker die mijns inziens veel te zeggen heeft in onze technologische samenleving van de eenentwintigste eeuw. Ik wens de lezer toe dat hij/zij net zo gefascineerd en geïnspireerd door Jacques Ellul mag worden als ik dat ben.

Langs deze weg wil ik tevens de volgende mensen bedanken voor hun advies en hulp. Als eerste wil ik Pieter van Wingerden bedanken voor de vele bibliografische adviezen en hulp bij het zoeken naar artikelen. Dr. Steven van den Heuvel en dr. Frank Bosman voor hun adviezen en inspiratie op het snijvlak van theologie en technologie. Dr. David Gill en dr. Jacob Van Vleet voor het beantwoorden van de vele specifieke vragen die ik had over Jacques Ellul. Als laatste prof. dr. Chris Doude van Troostwijk voor het mij in contact brengen met prof. dr. Frédéric Rognon, een van de grootste Ellul-wetenschappers van onze tijd.

Elburg, juli 2020
Jack Esselink

---

² Dit citaat is te vinden op <http://www.skandalon.nl/shop/theologie-cultuur/503-de-grote-stad-een-bijbels-perspectief.html>.

1. Inleiding

Onze maatschappij is in een rap tempo aan het veranderen onder invloed van technologie. Technologie bepaalt in een steeds grotere mate ons dagelijks leven: van social media tot algoritmes die bepalen wie een mogelijke fraudeur is. De opkomst van deze technologie dwingt ons als maatschappij, organisatie of individu om bepaalde/ nieuwe morele en existentiële vragen te stellen waarop een antwoord nodig is. Ik ben zelf al vijftientig jaar werkzaam in de ICT waarvan de laatste tien jaar vooral in de wereld van kunstmatige intelligentie (AI) en ben erg geïnteresseerd in de invloed die technologie op ons als mens en als samenleving heeft. Doordat technologie steeds meer kan, roept het ook steeds meer morele vragen op. De belangrijkste reden dat ik theologie ben gaan studeren is omdat ik deze vragen graag wil doordenken vanuit een christelijk ethisch kader. Na mijn studie wil ik graag mensen en organisaties in de ‘christelijke wereld’ helpen met de vraag hoe ze met nieuwe technologie om moeten gaan. Daarnaast zie ik een steeds grotere behoefte in het bedrijfsleven en bij de overheid om technologische vraagstukken ethisch te doordenken.

Eén van de bekendste denkers in de recente geschiedenis die zowel over theologie als technologie geschreven heeft, is de Franse socioloog, historicus en theoloog Jacques Ellul. In deze premasterscriptie zal ik parallellen trekken tussen zijn sociologische visie op de maatschappij en zijn theologische visie aan de hand van twee boeken uit zijn uitgebreide oeuvre; een sociologisch en een theologisch boek. Het sociologische boek, is tevens zijn meest bekende en geciteerde boek, *The Technological Society* en als theologisch boek ga ik *The judgment of Jonah* gebruiken. Ellul heeft vele theologische boeken geschreven maar ik heb voor *The judgment of Jonah* gekozen omdat het een goede afspiegeling is van Elluls visie op theologie.

De centrale onderzoeksvraag die ik in deze scriptie wil beantwoorden is de volgende: welke christelijke noties bepalen Elluls visie op het gebruik van technologie in de moderne maatschappij? Deze centrale onderzoeksvraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

- Wie is Jacques Ellul?
- Wat is Elluls visie op gebruik van technologie in de maatschappij zoals dit verwoord is in *The Technological Society*?
- Wat is Elluls visie op theologie en hoe wordt dit weergegeven in de context van zijn commentaar op het bijbelboek Jona?
- Welke verbanden zijn er te leggen tussen beide boeken?

De opbouw van de scriptie komt overeen met de deelvragen. In het tweede hoofdstuk maak je kennis met de socioloog, theoloog, persoon en profeet Jacques Ellul. Het derde hoofdstuk beschrijft Elluls sociologische visie op technologie oftewel technique zoals hij het consequent zelf noemt. Het vierde hoofdstuk geeft een overzicht van zijn visie op theologie aan de hand van *The judgment of Jonah*. In hoofdstuk vijf gaan beide boeken als het ware met elkaar in gesprek en wordt uitgewerkt vanuit hoe zijn visie op de maatschappij en theologie met elkaar in

samenhang zijn. Het zesde en tevens laatste hoofdstuk bevat de conclusie en een korte blik naar de toekomst.

Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de kwalitatieve onderzoeksmethode van bronnenonderzoek. Door middel van de methode van close reading heb ik beide boeken van Ellul (primaire bronnen) met elkaar vergeleken. Dit heb ik aangevuld met kenmerken van het gedachtegoed van Jacques Ellul zoals dat beschreven is in secundaire bronnen. Voor sommige literatuur heb ik gebruik gemaakt van Kindle ebooks. Deze ebooks hebben meestal geen paginanummering maar maken gebruik van locaties. Bij voetnoten zal er dus een locatienummer staan in plaats van een paginanummer. Dit wordt dan afgekort als loc. Alle bijbelteksten komen uit de Herziene StatenVertaling (HSV).

2. Wie is Jacques Ellul?

2.1. Levensloop

In dit hoofdstuk wordt de eerste deelvraag ‘Wie is Jacques Ellul?’ beantwoord. Jacques Ellul werd in 1912 geboren in Bordeaux, Frankrijk als enig kind van Joseph en Martha Ellul. Zijn vader had de Oostenrijkse nationaliteit en was van Servisch-Italiaanse komaf terwijl zijn moeder uit Frankrijk kwam en Portugees-Joodse wortels had. Elluls afkomst is wat ze in Frankrijk een *métèque* noemen, een scheldnaam voor tweederangsburgers die afkomstig zijn uit het Middellandse Zeegebied.³ Hij groeide op in een liefdevol maar arm milieu en was een uitstekend leerling aan het lyceum.⁴ Na het behalen van zijn diploma ging hij in 1929 rechten studeren aan de Universiteit van Bordeaux waar hij in 1932 afstudeerde. In 1937 trouwde hij met de Nederlands-Britse Yvette Lensvelt en zij zouden samen vier kinderen krijgen. Ellul was zijn hele leven werkzaam als hoogleraar (zie §2.2) en heeft ruim vijftig boeken en meer dan duizend artikelen geschreven die in meer dan twaalf talen vertaald zijn.⁵ Ellul overleed op 19 mei 1994 aan de gevolgen van een langdurige ziekte.

2.2. Ellul als academicus

Jacques Ellul promoveerde in 1936 met een proefschrift over *mancipium*.⁶ Ellul legt dit als volgt uit: “The Mancipium was an institution found in very ancient Rome, which concerned the father’s right to sell his son. [...] I studied the origin and evolution of this institution which disappeared in the second century BC.”⁷ Ellul zou zich gedurende zijn hele academische carrière bezighouden met instituten, Romeins recht, sociologie en geschiedenis. Ellul begon zijn academische loopbaan in 1937 aan de universiteiten van Montpellier en Straatsburg. Vanaf 1944 tot aan zijn pensioen in 1980 was Ellul hoogleraar in de geschiedenis en sociologie van instituten aan de rechtenfaculteit van de universiteit van Bordeaux.⁸ Elluls nooit in het Engels vertaalde *Histoire des institutions* is zijn vijfdelige standaardwerk over de geschiedenis van wettelijke instituten van de oudheid tot de negentiende eeuw.⁹ Dit werk is door vele generaties Franse studenten gebruikt bij hun studie.¹⁰

2.3. Ellul als socioloog

Ellul is binnen bredere academische kringen en bij het grotere publiek vooral bekend vanwege zijn boeken over uiteenlopende sociologische onderwerpen zoals

---

³ Jeffrey P Greenman et al. *Understanding Jacques Ellul* (Cambridge: James Clarke, 2013), 2.

⁴ Patrick Chastenet, “A Biography of Jacques Ellul (1912–1994),” bezocht op 8 juni 2020, <https://ellul.org/life/biography/>.

⁵ Chastenet, “*Biography*”.

⁶ Patrick Chastenet, “Itineraire,” bezocht op 22 juni 2020, <https://www.jacques-ellul.org/jacques-ellul/portraits/itineraire>. Bibliografische gegevens van zijn dissertatie: Jacques Ellul, *Étude sur l'évolution et la nature juridique du mancipium*, PhD diss., Bordeaux, 1936.

⁷ Jacques Ellul and Patrick Chastenet, *Jacques Ellul on Politics, Technology, and Christianity* (Eugene, OR: Wipf & Stock, 2005), 72.

⁸ David Gill, *The Word of God in the Ethics of Jacques Ellul* (Nutley NJ: Scarecrow Press, 1984), 20.

⁹ Greenman, *Understanding*, 9. Bibliografische gegevens van *Histoire des institutions*: Jacques Ellul, *Histoire des institutions* (Paris: Presses universitaires de France, 1955).

¹⁰ Chastenet, “*Biography*”.

politiek, propaganda en technologie. Vooral zijn boek *The Technological Society* gaf hem faam als criticus van de moderniteit.¹¹ Elluls visie op sociale verschijnselen is vooral gevormd door het werk van Karl Marx met in zijn kielzog de twee grote Europese sociologen Emile Durkheim en Max Weber.¹² Elluls interesse in het werk van Marx ontstond ten tijde van de economische crisis in de jaren dertig van de vorige eeuw.¹³ Vooral *Das Kapital*, het bekendste boek van Karl Marx, voorzag in antwoorden die de economische crisis verklaarden.¹⁴ Ellul bewonderde Marx vooral vanwege zijn brede visie op de mensheid, de maatschappij en de geschiedenis, of zoals hij het zelf zegt in Greenman: “Marx was the only man of his time who grasped the totality of the social, political, and economic problems in their reality and posed correctly the questions [facing] the civilization of the nineteenth century.”¹⁵ Volgens Ellul was er een nieuwe Marx nodig om de snelle veranderingen in de maatschappij, met name veroorzaakt door technologie, te duiden.¹⁶ Ellul gebruikte vaak de metafoor van een oceaan om zijn interessegebied voor sociale vraagstukken nader te preciseren. De golven van de oceaan die je ziet, zijn te vergelijken met de waan van de dag oftewel hetgeen je dagelijks in de kranten leest. Daarnaast heb je de onmetelijke diepten van de oceaan wat vooral gaat over existentiële vraagstukken hetgeen volgens Ellul vooral het werkgebied is van filosofen. Ellul zelf was vooral geïnteresseerd in hetgeen tussen de golven en de diepten lag oftewel de stromingen in een oceaan. Deze stromingen, zoals bijvoorbeeld de Arctische stroom, zie je niet maar veroorzaken wel de golven in een oceaan, met andere woorden, Ellul was op zoek naar de drijvende krachten die blootleggen hoe de maatschappij zich ontwikkelt.¹⁷ Elluls methodologische keuzes, of beter zijn gebrek hieraan, leveren hem nogal wat kritiek op vanuit de traditionele wetenschap. Volgens Van Vleet kun je Ellul beter duiden als een fenomenoloog dan als een socioloog.¹⁸

2.4. Ellul als theoloog

Jacques Ellul studeerde tijdens de Tweede Wereldoorlog (WOII) theologie aan de universiteit van Straatsburg.¹⁹ Hij had aan alle voorwaarden voldaan behalve het maken van zijn eindschrijft. Ondanks deze studie beschouwde hij zichzelf vooral als christen en niet zozeer als theoloog.²⁰ Ellul was niet christelijk opgevoed maar kwam tot bekering door een goddelijke ervaring die hij op zijn zeventiende meemaakte die een enorme impact op zijn leven had. Hij zegt hier zelf het volgende over:

---

¹¹ Gill, *Ethics*, 21. Zie verder hoofdstuk 3 van deze scriptie.

¹² Biografie over Ellul geschreven door David Gill in Jacques Ellul, *Presence in the Modern World*, trans. Lisa Richmond, (Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2016), 108.

¹³ Greenman, *Understanding*, 4.

¹⁴ Gill in Ellul, *Presence*, 108.

¹⁵ Ellul in Greenman, *Understanding*, 4.

¹⁶ Ellul in Greenman, *Understanding*, 5.

¹⁷ Matthew Prior, *Confronting Technology: The Theology of Jacques Ellul*, (Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2020), 29-30.

¹⁸ Jacob Van Vleet in Prior, *Confronting Technology*, 30.

¹⁹ Gill in Ellul, *Presence*, 108.

²⁰ Greenman, *Understanding*, 10.

Meeting God had brought a complete change in my whole being. To begin with this meant a re-ordering of my ideas. I would have to think differently now that God was near me. [...] What I hadn't understood was that faith can bring extraordinary freedom.²¹

Ellul's christelijk denken werd in de jaren na zijn bekering vooral gevormd door de Bijbel te benaderen als het levende woord van God. Zijn grote voorbeelden hierbij waren de Zwitserse theoloog Karl Barth en de Deense filosoof Søren Kierkegaard.²² Vooral het werk van Barth hielp Ellul om de centrale boodschap van de Bijbel te doorgronden en dialectisch te formuleren: de vrije (zelf)beschikking van de mens in de vrije beslissing van God.²³ Ellul volgt Barth ook in zijn visie op de Bijbel als een boek dat openbaringen van God aan de lezer wil geven of zoals hij het zelf zegt: "the Bible is the objectified datum both of what has been revealed and what is potentially revealed."²⁴ In zijn theologische boeken gaat Ellul grondig, soms wat eigenaardig en suggestief en provocatief te werk.²⁵ Ellul's doel is vooral om de christelijke intellectuelen te prikkelen en te laten nadenken en zich vooral bewust te worden welke rol zij in de wereld moeten innemen, of zoals hij het zelf zegt:

The first duty of Christian intellectuals today is the duty to become aware. It is, in other words, the duty to understand the world and ourselves, inseparably linked and inseparably convicted, in their reality.²⁶

2.5. Ellul als mens, profeet en buitenbeentje

Ellul's leven als mens kenmerkt zich door het Engelse gezegde "practice what you preach." Hij was duidelijk geen studeerkamergeleerde maar iemand die met beide benen in de maatschappij stond en zijn bijdrage hieraan wilde leveren. Zo was hij betrokken in het verzet tijdens WOII, waarvoor hij in 2001 postuum nog een onderscheiding van Yad Vashem, het Holocaust museum in Jeruzalem, heeft ontvangen.²⁷ Daarnaast was Ellul sociaal bewogen, zo was hij betrokken bij jongerenwerk onder tienerbendes en was hij, samen met zijn boezemvriend Bernard Charbonneau, als een van de eersten betrokken bij de milieubeweging in Frankrijk.²⁸ Ellul was onconventioneel en vooral een buitenbeentje. Dat komt al naar voren in zijn afkomst (zie §2.1), dat hij woont en werkt in de provincie en niet in het intellectuele centrum Parijs, dat hij protestants is in een land met een overwegend rooms-katholieke traditie en dat hij christen en kerkleider is in een land waar intelligentsia vooral seculier is. David Gill, een van de meest prominente Ellul-kenners, vindt dat je Ellul het beste als een moderne profeet kan begrijpen.²⁹

---

²¹ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 53.

²² Prior, *Confronting Technology*, 13.

²³ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 5.

²⁴ Ellul in Greenman, *Understanding*, 99.

²⁵ Greenman, *Understanding*, 118-119.

²⁶ Ellul, *Presence*, 78.

²⁷ Greenman, *Understanding*, 7.

²⁸ Chastenet, "Biography".

²⁹ David Gill, "Jacques Ellul: The Prophet as Theologian," *Themelios* 7, no. 1 (September 1981), 4.

Een profeet provoceert, legt uit en neemt risico's zoals Ellul dat zelf beschrijft in zijn studie van het boek 2 Koningen *the Politics of God and the Politics of Man*.³⁰ Elluls vaak overdreven taalgebruik verradt vooral zijn passie en betrokkenheid bij het onderwerp.³¹ Ellul wil vooral uitdagen om na te denken en te reflecteren.³² Gill noemt Ellul een profetische theoloog vanwege de kracht en de vastberadenheid waarmee hij contemporaine toepassing van zijn theologische ideeën najaagt.³³ Ellul als profeet is een voor mij een mooi beeld van wie Jacques Ellul was en vooral hoe hij probeert een brug te slaan tussen oude woorden en een moderne toepassing.

---

³⁰ Gill, *Prophet*, 5.

³¹ Gill, *Prophet*, 6.

³² Jacques Ellul, "Mirror of these ten years," *The Christian Century* 87.7 (1970): 200.

³³ Gill, *Prophet*, 10.

3. The Technological Society

3.1. Technique

In dit hoofdstuk wordt de deelvraag ‘Wat is Ellul's visie op gebruik van technologie in de maatschappij zoals dit verwoord is in *The Technological Society*?’ beantwoord. *The Technological Society*, verder afgekort als TS, is in 1964 verschenen als vertaling vanuit het Frans van Ellul's boek *La Technique ou l'enjeu du siècle* dat oorspronkelijk in 1954 uitkwam.³⁴ TS is Ellul's bestverkochte boek en heeft hem tot een van de bekendste technologiedenkers van de twintigste eeuw gemaakt.³⁵ Het boek is geschreven in een decennium waarin grote maatschappelijke en sociale veranderingen plaatsvonden. Het was een tijd waarin de contouren van onze huidige maatschappij met consumentisme, entertainment en massamedia duidelijk zichtbaar begonnen te worden.³⁶ Vanuit deze historische context schrijft Ellul en introduceert hij het begrip *technique*, wat het centrale concept is in TS, alsmede in zijn andere werken over technologie.³⁷ In TS geeft Ellul de volgende definitie: “technique is the totality of methods rationally arrived at and having absolute efficiency in every field of human activity”.³⁸ Technique is voor Ellul dus veel meer dan gereedschappen en machines; het is vooral ons mathematische wereldbeeld en de manier waarop de maatschappij is ingericht, alles is technique. Dit wordt treffend weergegeven in de openingszin van TS: “no social, human, or spiritual fact is so important as the fact of technique in the modern world”, met andere woorden, wij bekijken ons hele leven door een technique-bril.³⁹ Technique is wellicht het belangrijkste concept wat een integraal thema is in het werk van Ellul. Van Vleet claimt dat het begrijpen van TS verplichte kost is voor eenieder die geïnteresseerd is in het gedachtegoed van Ellul.⁴⁰

3.2. Kenmerken technique

Ellul beschrijft in TS zeven verschillende kenmerken, hij noemt het karaktertrekken, van technique. Rationaliteit en kunstmatigheid (*artificiality*) zijn de basiskenmerken waarop de vijf overige zijn gebaseerd.⁴¹ Hieronder volgt een korte opsomming van deze kenmerken.

- Rationaliteit: het proces waarin alles wordt gereduceerd tot normen en standaarden die calculeerbaar zijn.⁴²

---

³⁴ Ik heb ervoor gekozen om gebruik te maken van de Engelse vertaling aangezien veel secundaire literatuur over Jacques Ellul in het Engels is verschenen waarbij gebruik gemaakt wordt van de Engelse vertaling in plaats van de Franse tekst.

³⁵ Greenman, *Understanding*, 19.

³⁶ Greenman, *Understanding*, 20.

³⁷ Het begrip *technique* is zo kenmerkend voor Ellul dat het in alle Engelse vertalingen en in de meeste Engelstalige secundaire literatuur gebruikt wordt in plaats van technologie. Ik kies er dan ook voor om dit woord consequent in deze scriptie te gebruiken.

³⁸ Jacques Ellul, *The Technological Society*, trans. John Wilkinson (New York: Vintage Books, 1964), xxv.

³⁹ Ellul, *Technological Society*, 3.

⁴⁰ Jacob Van Vleet, *Jacques Ellul: A Companion to His Major Works*, (Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2020), 88.

⁴¹ Greenman, *Understanding*, 24.

⁴² Ellul, *Technological Society*, 79.

- Kunstmatigheid: het proces van onderdrukking en vernietiging van de natuur.⁴³ Door technische middelen (*technical means*) wordt een kunstmatige wereld gecreëerd die volledig losstaat van de natuurlijke wereld.⁴⁴
- Automatisering van technische keuzes: de efficiëntie van technique bepaalt de keuzes die gemaakt worden. Elke vorm van onvoorspelbaarheid wordt geëlimineerd zodat de mens niet meer kan ontsnappen aan deze technische noodzakelijkheid en dus uiteindelijk geen keuzevrijheid meer kent.⁴⁵
- Zelf-uitbreiding (*self-augmentation*): dit houdt in dat een uitvinding uit het ene vakgebied kan worden toegepast in het andere vakgebied.⁴⁶ Dit leidt tot een versnelling in innovaties waardoor er een ware explosie van technique ontstaat.⁴⁷
- Monisme: technique is niet iets wat buiten de mensen staat maar een monistische werkelijkheid waarin wij leven. Technique creëert hierdoor zijn eigen moraliteit.⁴⁸
- Universalisme: technique krijgt invloed krijgt op alle aspecten van het menselijk leven of om met Ellul te spreken: “All the business of life, from work and amusement to love and death, is seen from the technical point of view.”⁴⁹
- Autonomie: volgens Ellul is het belangrijkste kenmerk van technique dat dit zich volledig autonoom ontwikkelt, compleet onafhankelijk van de mens.⁵⁰ De mens past zich volledig aan de wetten van technique hetgeen leidt dat er geen keuzevrijheid meer is.⁵¹ Ellul geeft in TS als voorbeeld hoe de klok ons leven volledig is gaan vormen.⁵²

3.3. Pessimisme

Technique biedt een allesomvattende omgeving (*environment*) van waaruit de mensheid zijn bestaan bekijkt. Het is een onvermijdelijk, allesbepalend verschijnsel wat Ellul een noodzakelijkheid noemt en is daarmee het belangrijkste geworden voor de mensheid. Het wordt door Ellul ook wel de grootste uitdaging van de eeuw genoemd.⁵³ Volgens Ellul sacraliseert de mens hetgeen hij het belangrijkste vindt dus dit heeft technique tot een nieuwe religie maakt.⁵⁴ Door de autonomie waar technique zich mee ontwikkelt, heeft het de neiging om tot een totalitair systeem uit te groeien waarover de mens geen controle meer heeft.⁵⁵ Dit zal volgens Ellul

---

⁴³ Gill, *Ethics*, 95.

⁴⁴ Ellul, *Technological Society*, 79.

⁴⁵ Ellul, *Technological Society*, 84.

⁴⁶ Ellul, *Technological Society*, 85.

⁴⁷ Ellul, *Technological Society*, 78.

⁴⁸ Ellul, *Technological Society*, 111.

⁴⁹ Ellul, *Technological Society*, 117.

⁵⁰ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 119.

⁵¹ Ellul, *Technological Society*, 78.

⁵² Ellul, *Technological Society*, 328-330.

⁵³ De oorspronkelijke Franse titel voor TS is *La Technique, ou l'enjeu du siècle* waarin dit naar voren komt.

⁵⁴ Gregory Wagenfuhr, “Postmodernity, the Phenomenal Mistake: Sacred, Myth and Environment,” in *Jacques Ellul and the Technological Society in the 21st Century*, eds. H.M. Jerónimo et al (Dordrecht: Springer, 2013), 234.

⁵⁵ Ellul wordt geciteerd in Van Vleet, *Companion*, 92.

uiteindelijk leiden tot de dehumanisering van de mensen.⁵⁶ Vanuit de techniekfilosofie is er veel kritiek op deze visie van Ellul. Zo schrijft de Nederlandse techniekfilosoof Peter-Paul Verbeek dat Ellul niet kan uitleggen waarom technique zich autonoom ontwikkelt.⁵⁷ Dat is niet de enige kritiek die er op Ellul is. Veel lezers van Ellul zien hem als een technologie-pessimist of -determinist. Hij vindt zichzelf veel meer een realist en zijn intentie is juist om mensen aan het denken te zetten en hen bewust te maken van de wereld van technique waarin ze leven, zoals hij in het voorwoord van TS schrijft.⁵⁸

3.4. Technique in de 21ste eeuw

TS werd geschreven in de tijd van het modernisme, toch is het gedachtegoed van Ellul zeer relevant in ons (post-)postmodernistische tijdperk. Wagenfuhr geeft aan dat Ellul een meta-narratief biedt, een ankerpunt, waarmee we onze huidige tijd en afhankelijkheid van technique kunnen duiden.⁵⁹ Een belangrijk kenmerk van Elluls werk is het verlies van keuzevrijheid voor de mens. De ontwikkeling van moderne technique heeft ertoe geleid dat mensen zeer tevreden zijn met het comfort dat hun geboden wordt en zich volkomen op hun gemak voelen bij de non-vrijheid die ze hebben, aldus Ellul.⁶⁰ Door de toenemende invloed van algoritmes lijken mensen zich echter nu wel hiervan bewust te worden. Het verlies van vrijheid en het gevoel gemanipuleerd te worden, is steeds vaker een onderwerp van discussie in het publieke debat en in diverse publicaties.⁶¹

3.5. Dialectiek

Het centrale thema in TS is de tegenstelling (dialectiek) tussen vrijheid en noodzakelijkheid. De hoop in Elluls werk is dat hij sterk gelooft in de vrije wil van de mens om zijn eigen keuzes te maken en zijn eigen lot in handen te nemen.⁶² De mens moet echter wel wakker worden geschud want anders valt de mens in de vrijheidsparadox, om met de woorden van Ellul te spreken: “He [man] is most enslaved when he thinks he is comfortably settled in freedom.”⁶³

3.6. Elluls visie op technologie in de maatschappij

Samenvattend zou je kunnen zeggen dat Elluls visie op technologie in de maatschappij beschreven wordt door het woord technique. Technique is een manier van denken waarin het gebruik van technologie bepaalt hoe de mensheid naar de

---

⁵⁶ Ellul, *Technological Society*, 132.

⁵⁷ Peter-Paul Verbeek, *What Things Do : Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*, (University Park PA: Pennsylvania State University Press, 2005), 174.

⁵⁸ Ellul, *Technological Society*, xxxiii.

⁵⁹ Wagenfuhr, *Postmodernity*, 240.

⁶⁰ Wha-Chul Son, “Are We Still Pursuing Efficiency? Interpreting Jacques Ellul’s Efficiency Principle,” in *Jacques Ellul and the Technological Society in the 21st Century*, eds. H.M. Jerónimo et al (Dordrecht: Springer, 2013), 57.

⁶¹ In recente publicaties zoals bijvoorbeeld het boek *Surveillance Capitalism* van Shoshana Zuboff wordt hier op gewezen. Zuboff laat in haar werk zien dat mensen door algoritmes vooral gemanipuleerd worden omdat de belangen van de eigenaren van deze algoritmes, de grote tech-bedrijven uit de Verenigde Staten en China, niet overeenkomen met de belangen van de mensen zelf. Zuboff heeft vooral als doel om mensen hier bewust van te maken zodat ze zelf bewuste keuzes kunnen maken en is daarmee een echo van Ellul.

⁶² Greenman, *Understanding*, 34.

⁶³ Ellul, *Technological Society*, xxxiii.

werkelijkheid kijkt. Echter technique is niet alleen een visie maar ook een kracht die autonoom steeds meer de werkelijkheid definieert en bepaalt en voor veel mensen een religie is. Elluls visie op technologie in de maatschappij is het blootleggen van technique en de impact die dit heeft op mens en de maatschappij.

4. The judgment of Jonah

4.1. Context boek

In dit hoofdstuk wordt de deelvraag ‘Wat is Elluls visie op theologie en hoe wordt dit weergegeven in de context van zijn commentaar op het bijbelboek Jona?’ beantwoord. *The judgment of Jonah*, hierna verder genoemd als *Jonah*, is door Ellul oorspronkelijk in 1952 in het Frans geschreven met als titel *Le livre de Jonas*, en werd in 1971 in het Engels vertaald.⁶⁴ Het is het derde theologische boek dat door Ellul geschreven is en het riep nogal heftige reacties op, vooral bij de beroepsgroep van theologen.⁶⁵ Zo vindt Brevard Childs het een creatief boek met robuuste theologie die tot serieuze reflectie leidt.⁶⁶ Lloyd Bailey daarentegen vindt het maar zonde van de \$1,95 die het boek destijds kostte omdat Elluls benadering in *Jonah* “illogical, theologically trite, and critically uninformed” is.⁶⁷ *Jonah* is geen klassiek bijbelcommentaar maar wordt door Geoffrey Bromiley, de vertaler van het boek, een ‘existentieel commentaar’ genoemd dat vooral christologisch van aard is.⁶⁸

4.2. Ellul over Jona

Ellul heeft *Jonah* onderverdeeld in drie hoofdstukken die grofweg overeenkomen met de hoofdstukken uit Jona waarbij Jona 3 en 4 samengenomen zijn vanwege de grote eenheid tussen beide hoofdstukken.⁶⁹ Het eerste hoofdstuk laat direct Elluls dialectische visie op God zien. Voor hem is God de geheel andere. Ellul zegt dat Jona 1:1 vaak vertaald wordt met ‘Het woord van de Heere kwam tot Jona’, maar dat in het Hebreeuws alleen het werkwoord ‘is’ er staat.⁷⁰ Het woord van God is er en heeft een krachtige, transformerende werking en zal zijn doel niet missen hetgeen een van belangrijkste lessen uit Jona is.⁷¹ Jona staat volgens Ellul symbool voor Israël en de Kerk.⁷² Gods keuze voor Jona, Jona’s keuze om te vluchten en Gods keuze om Jona niet te los te laten, zijn voor Ellul symbool hoe de mens omgaat met God en Zijn Woord. De geestelijke betekenis van Jona’s vlucht naar Tarsis is volgens Ellul dat hij breekt met God maar juist daardoor zich onderwerpt aan andere goden.⁷³ Als het schip in de storm terechtkomt, wordt Jona ruw wakker geschud door de heidense bemanning van het schip om tot zijn goden te bidden voor redding. Ellul ziet hier een regelrechte toepassing voor christenen in onze tijd waarin zij vaak door niet-gelovigen moeten worden wakker geschud over de toestand in de wereld.⁷⁴ In het tweede hoofdstuk ligt de nadruk op Jona (lees hiervoor de mens)

---

⁶⁴ Zie eerste voetnoot bij hoofdstuk 3 *The Technological Society* voor de verklaring waarom ik voor de Engelse versie van de boeken van Ellul gekozen heb.

⁶⁵ Greenman, *Understanding*, 106.

⁶⁶ Greenman, *Understanding*, 106.

⁶⁷ Lloyd R. Bailey, “The Judgement of Jonah.” *Duke Divinity School Review* 37, no. 3 (1972): 174.

⁶⁸ Jacques Ellul, *The Judgement of Jonah*, trans. by Geoffrey W. Bromiley (Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2007), 9.

⁶⁹ Ellul, *Jonah*, 71.

⁷⁰ Ellul, *Jonah*, 21. Cursief in bijbelcitaat zelf toegevoegd.

⁷¹ Ellul, *Jonah*, 21.

⁷² Ellul, *Jonah*, 22.

⁷³ Ellul, *Jonah*, 28.

⁷⁴ Ellul, *Jonah*, 31.

die berouw krijgt en terugkeert naar God die hem genade schenkt.⁷⁵ Jona beseft dat zijn ongehoorzaamheid letterlijk tot de dood leidt. Volgens Ellul is de vis die gestuurd is geen redding maar juist de ultieme veroordeling oftewel de hel.⁷⁶ Het bijzondere is dat, hoewel Ellul hier toegeeft dat hij gelooft dat een dergelijk wonder met een vis mogelijk is bij God, het punt vooral is dat de kracht zit in de symboliek van water en vis voor dood en hel.⁷⁷ Het verhaal van Jona in de vis is volgens Ellul van toepassing op een ieders leven. Ieder mens zweeft als het ware boven de kloof tussen de schepping van God en de macht die bezit van de mens wil nemen en de schepping van God wil vernietigen.⁷⁸ De mens denk dat hij deze kloof kan overbruggen door eigen (technologische) werken. De mens kan tot op zeker hoogte ook zijn problemen hier oplossen maar uiteindelijk zal blijken dat deze afgoden (*idols*) niet hetgene geven wat een mens uiteindelijk nodig heeft en dat is genade (*mercy*) en liefde. Uiteindelijk zal de mens erachter komen dat je met afgoden zoals geld geen liefdesrelatie kan opbouwen alleen maar een bezitsrelatie of zoals Ellul het zegt: "If the one loves, the other possesses. The man who loves money or the state is not loved by them; he is owned.[...] But man does not know this,[...]until he has learned the emptiness of idols."⁷⁹

Het derde hoofdstuk is vooral gericht op Jona's bezoek aan Nineve en zijn discussie met God. Ellul laat vooral de complexe menselijke kant van Jona en Nineve zien en zet daar het geduld van God tegenover. Zonde is de onwetendheid waarin inwoners van Nineve verkeren (Jona 4:11).⁸⁰ De inwoners van Nineve deden wat goed was in hun eigen ogen, met andere woorden ze voldeden aan hun eigen definities van goed en kwaad. Volgens Ellul lijken de inwoners van Nineve daarin precies op ons mensen die leven in de twintigste eeuw.⁸¹ God heeft medelijden met de inwoners van Nineve omdat ze ondank hun leger, technische vaardigheden en religie in de ellende zitten; Ellul zegt hierover: "to God there is no greater misery than that of not discerning good and evil."⁸² Door de profetie van Jona bekeert de stad zich en blijft zich het lot bespaard. Ellul laat aan het slot het ware gezicht van God zien en hoe God door gewone mensen heen werkt. Ellul eindigt *Jonah* met het impliciete antwoord op de slotvraag die in Jona 4:11 gesteld wordt waarin hij verwijst naar Jezus Christus.⁸³

4.3. Hermeneutiek en christologie

Jonah is niet Elluls bekendste theologische boek maar bevat volgens Shepherd wel Elluls theologische/ christologische visie op elke pagina.⁸⁴ Jona is voor Ellul vooral een typologie van Jezus Christus zelf en in zijn typische hyperbolische schrijfstijl duldt Ellul hierin ook geen tegenspraak: "if one rejects this sense, there is no

---

⁷⁵ Ellul, *Jonah*, 41.

⁷⁶ Ellul, *Jonah*, 44.

⁷⁷ Ellul, *Jonah*, 45-46.

⁷⁸ Ellul, *Jonah*, 51.

⁷⁹ Ellul, *Jonah*, 58.

⁸⁰ Ellul, *Jonah*, 93.

⁸¹ Ellul, *Jonah*, 94.

⁸² Ellul, *Jonah*, 95.

⁸³ Ellul, *Jonah*, 103.

⁸⁴ Victor Shepherd, "Judging Ellul's *Jonah*," *Ellul Forum*, no. 36 (fall 2005): 17.

other”.⁸⁵ Als redenen hiervoor geeft Ellul dat Jezus de openbaring van Jona op zichzelf betreft zoals dat beschreven staat in Matt.12:38-41 en Luc.11:29-32.⁸⁶ Daarnaast geeft hij aan dat vele situaties waar Jona zich in bevond gelijksoortig zijn aan situaties waar Jezus Christus zich in bevond. Uiteraard geeft Ellul aan dat Jona niet hetzelfde is als Jezus Christus maar je kan het boek alleen volledig begrijpen in het licht van Jezus Christus of zoals Ellul het formuleert: “It becomes true, full and acceptable only if Jonah intimates the Messiah.”⁸⁷ Deze typologische lezing is bepalend voor Elluls interpretatie van het boek Jona en de hele Bijbel. Het is voor Ellul van ondergeschikt belang of de verhalen werkelijk gebeurd zijn of niet, de waarheid en de waarde van het boek liggen vooral in Jezus Christus.⁸⁸ In zijn boek *De grote stad* geeft hij aan dat het verhaal van Jona niet waargebeurd kan zijn maar dat het toch waar is.⁸⁹ Dit spanningsveld, deze dialectiek tussen echtheid en waarheid, is kenmerkend voor Elluls theologie. Dit is goed te vergelijken met het onderscheid wat vaak in de Duitstalige theologie gemaakt wordt tussen *Historie* (echtheid) en *Geschichte* (waarheid).⁹⁰ Volgens Ellul is de tekst ook profetisch omdat het spreekt over toekomstige zaken die zijn geopenbaard in het Nieuwe Testament.⁹¹ De profetische openbaring ligt in Christus volgens Ellul: “it is in the light of Jesus Christ that the story is true and Jonah concerns us.”⁹²

Ellul heeft het niet zo op met de historisch-kritische exegeten en mensen die de tekst in de Bijbel letterlijk nemen.⁹³ Volgens Ellul missen beide partijen wat God werkelijk door de tekst heen willen openbaren. Volgens David Gill is het centrale kenmerk van Elluls begrip van de Bijbel dat deze als literaire eenheid moet worden gelezen.⁹⁴ Ellul maakt duidelijke hermeneutische keuzes en is vooral geïnteresseerd in wat de toepassing van de Bijbel is voor christenen in onze tijd. Volgens Ellul is het verhaal van Jona het verhaal van ons allemaal.⁹⁵ Ellul wordt door Prior vooral gezien als theologisch hermeneut, die in de voetsporen van Karl Barth en Søren Kierkegaard, de betekenis en relevantie van Gods woord wil duiden in de huidige tijd.⁹⁶

4.4. Dialectiek

Wellicht de meest kenmerkende eigenschap aan Ellul als christelijk wetenschapper is zijn dialectische benadering van sociale vraagstukken en de Bijbel.⁹⁷ In TS, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, draait het vooral om de dialectische verhouding tussen vrijheid en noodzakelijkheid. In het essay *On Dialectic* licht Ellul zijn visie

---

⁸⁵ Ellul, *Jonah*, 17.

⁸⁶ Ellul, *Jonah*, 17.

⁸⁷ Ellul, *Jonah*, 17.

⁸⁸ Ellul, *Jonah*, 10.

⁸⁹ Jacques Ellul, *De Grote Stad : Een Bijbels Perspectief*, trans. Marianne van Reenen (Middelburg: Skandalon, 2020), 101.

⁹⁰ Richard Soulen, *Handbook of Biblical Criticism*, (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2011), 90.

⁹¹ Greenman, *Understanding*, 107.

⁹² Ellul, *Jonah*, 37.

⁹³ Ellul, *Jonah*, 10.

⁹⁴ Gill, *Ethics*, 70.

⁹⁵ Ellul, *Jonah*, 28.

⁹⁶ Prior, *Confronting Technology*, 58.

⁹⁷ Greenman, *Understanding*, 156.

op dialectiek toe en wijst daar vooral op de menselijke keuzevrijheid en verantwoordelijkheid.⁹⁸ Verderop in dit essay wijst hij op het belang van Bijbelse dialectiek, hij schrijft hierover: “The process of command-disobedience-judgment-reconciliation is precisely one of total dialectic.”⁹⁹ Dit dialectische proces is precies de kern van het boek Jona en wordt door Ellul met verve beschreven. Dit behelst vooral de dialectische relatie tussen God en Jona oftewel tussen God en de christelijke mens.¹⁰⁰ Deze dialectiek is niet alleen tussen vrijheid en noodzakelijkheid, of realiteit en waarheid maar beschrijft en definieert vooral de relatie tussen God en mens of zoals Ellul het beschrijft: “It is all the incredible revelation of man's freedom established within God's freedom, the one not excluding the other but expressing the dialectical development of the relation in revelation.”¹⁰¹ De manier waarop God zich openbaart aan Jona en met Jona de dialoog aangaat is de basis voor Elluls theologische en antropologische visie van de mens. Het feit dat God zich naar de mens toe beweegt, met andere woorden, in de wereld van de mensen komt met als hoogtepunt de incarnatie van Jezus Christus is voor Ellul het centrale thema van zijn theologie. Met deze visie in het achterhoofd heeft Ellul *Jonah* geschreven en leest en interpreteert hij dit verhaal. Kortom: dialectiek speelt ook een belangrijke rol in Elluls theologie en is tevens het verbindende element met zijn sociologische visie zoals duidelijk zal worden in het volgende hoofdstuk.

---

⁹⁸ Jacques Ellul, “On Dialectic,” in *Jacques Ellul: Interpretive Essays*, ed. and trans. by Clifford G. Christians et al, (Urbana: University of Illinois Press, 1981), 297.

⁹⁹ Ellul, *On Dialectic*, 298.

¹⁰⁰ Ellul, *Jonah*, 22.

¹⁰¹ Ellul, *On Dialectic*, 299.

5. Jonah vs. The technological society

5.1. Technique en theologie

Het oeuvre van Ellul wordt vaak ingedeeld in twee categorieën: theologie en sociale theorie (sociologie).¹⁰² Ellul zegt zelf dat hij eigenlijk één groot boek geschreven heeft waarin elk van zijn boeken een hoofdstuk is.¹⁰³ Om Ellul dus goed te begrijpen moet je zijn werken in samenhang lezen, anders is de kans groot dat je hem verkeerd begrijpt.¹⁰⁴ Ellul zegt hier zelf over:

If you were to look at one without the other there would always be something missing. If you only take the theological dimension into account, you miss the element of incarnation. If you restrict yourself to looking at the socio-political dimension, you will be constantly running up against lack of answers and narrowness.¹⁰⁵

Van Vleet verwoordt het als volgt: "in order to fully understand Ellul, one must read selections from both sides of his work. *One must engage both the theological and the sociological dialectically.*"¹⁰⁶ In dit hoofdstuk gaan *Jonah* en TS als het ware de dialoog met elkaar aan om zo verbanden te leggen tussen technique en de theologie van Ellul. De verbanden hebben betrekking op hoe Ellul schrijft, wat hij schrijft maar er zijn ook verbanden te leggen tussen de persoon Jona en de persoon Jacques Ellul. Vanuit de secundaire literatuur zijn diverse verbanden beschreven tussen Elluls sociologische en theologische werk. Deze verbanden worden vaak beschreven vanuit het oogpunt van Elluls totale theologische en sociologische oeuvre of vanuit de boeken die dialectisch bij elkaar horen.¹⁰⁷ Om deze verbanden relevant te maken in de context van deze scriptie heb ik ze in vijf groepen gerubriceerd die gebaseerd zijn op vijf kernwoorden uit de Hebreeuwse grondtekst van Jona. Op deze manier ga ik het gesprek tussen TS en *Jonah* faciliteren. Per kernwoord zal de relatie tussen TS en *Jonah* nader worden uitgewerkt. Het gaat om de volgende kernwoorden:¹⁰⁸

- *Gadol* (גָּדוֹל) – groot
- *'iy*r (עִיר) – stad
- *Wayyomer* (וַיֹּאמֶר) – en hij (Hij) zei
- *Nicham* (נַחַם) – troosten/ medelijden hebben

---

¹⁰² Greenman, *Understanding*, 148.

¹⁰³ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 22.

¹⁰⁴ Greenman, *Understanding*, 146. Er is sprake van een zogenaamde Ellul-paradox: hoe meer boeken je van hem leest, hoe minder je er in eerste instantie van begrijpt (Van Vleet, *Companion*, 1.). De auteurs van *Understanding Jacques Ellul* hebben dit mooi gevisualiseerd middels de Jacques Ellul Understanding Curve die in bijlage 1 staat.

¹⁰⁵ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 21-22.

¹⁰⁶ Van Vleet, *Companion*, 2.

¹⁰⁷ *De Grote Stad* wordt door Ellul en veel Ellul-kenners gezien als de theologische tegenhanger van TS. Zie hiervoor: Ellul, *Mirror*, 201. Gill, *Ethics*, 90. In zijn essay *On Dialectic* noemt Ellul zijn boek *The Ethics of Freedom* als theologische tegenhanger van TS. Zie hiervoor: Ellul, *On Dialectic*, 306.

¹⁰⁸ De schuingedrukte tekst is de getranscribeerde tekst van het Hebreeuwse woord. De Hebreeuwse tekst staat tussen haakjes en de vertaling staat erachter.

- *Qum* (קום) – opstaan

5.2. *Gadol* (גָּדוֹל) – groot

Een van de literaire kenmerken van het bijbelboek Jona is het strategische gebruik van kernwoorden die regelmatig in de tekst worden herhaald.¹⁰⁹ Het woord *gadol* is een van deze kernwoorden en wordt gebruikt om de grootte van bepaalde zaken aan te geven (bijvoorbeeld een grote stad in Jona 1:2 en een grote vis in Jona 2:1). Volgens Bruckner is het gebruik van dit woord vooral bedoeld om overdrijvingen in het boek aan te duiden en is dus hyperbolisch.¹¹⁰ De schrijfstijl van Ellul staat ook bekend om zijn vaak overdreven en stellig taalgebruik en is vanuit dat perspectief te vergelijken met de schrijfstijl in Jona. Elluls schrijfstijl is een van de belangrijkste redenen waarom hij vaak lastig te begrijpen is.¹¹¹ Deze manier van schrijven vind je terug in zowel *Jonah* als in TS. Volgens David Gill gebruikt Ellul deze methode van retorische overdrijving vooral om mensen te provoceren om ze zelf na te laten denken over mogelijke antwoorden op sociologische en theologische vragen. Deze stijl die Ellul hanteert is onderdeel van de profetische rol die hij speelt.¹¹² Ellul zegt zelf dat na het lezen van TS het kan lijken dat er geen hoop meer is en dat er sprake is van een “rigorous determinism”.¹¹³ Zijn doel is echter om mensen wakker te schudden.¹¹⁴ Dit wakker schudden zie je ook terug als Jona wordt wakker geschud door de kapitein van het schip dat dreigt te zinken tijdens de grote (*gadol*) storm (Jona 1:6). Volgens Ellul kiest Jona er bewust voor om te vluchten en onwetend te blijven “He [Jonah] continues to flee by plunging into unconsciousness in order not to know that it comes from God.”¹¹⁵ Door slim gebruik te maken van literaire stijlfiguren weet Ellul de aandacht te vestigen op hetgeen hij belangrijk vindt.

5.3. *'iyir* (עִיר) – stad

De stad is voor Jacques Ellul het symbool waarin mensen laten zien waartoe ze in staat zijn oftewel hoe de mens technique gebruikt. In zijn populairste theologische boek *De grote stad*¹¹⁶ laat Ellul zien hoe de stad, en dus technique, ontstaan zijn vanuit Bijbels perspectief.¹¹⁷ Ellul schrijft dat de eerste keer dat het woord stad

---

¹⁰⁹ Tremper Longman, *An Introduction To The Old Testament (Second Edition)*, (Grand Rapids MI: Zondervan, 2006), 446.

¹¹⁰ James Bruckner. “The NIV Application Commentary: Jonah, Nahum, Habakkuk, Zephania” in: Gary Smith (et al), *Nivac Bundle 5 : Minor Prophets*, (Grand Rapids MI: Zondervan, 2004), loc. 29000.

¹¹¹ Gill, *Ethics*, 183.

¹¹² Gill, *Ethics*, 183.

¹¹³ Ellul, *Technological Society*, xxviii.

¹¹⁴ Ellul, *Technological Society*, xxxiii.

¹¹⁵ Ellul, *Jonah*, 29.

¹¹⁶ *De grote stad* is een Nederlandse vertaling van de Franse versie van het boek die als titel heeft *Sans feu ni lieu – Signification biblique de la Grande Ville* wat in 1975 verscheen. De letterlijke vertaling is ‘zonder huis en haard’ wat verwijst naar Matt. 8:20 en Luc. 9:58 waarin Jezus zegt dat Hij geen plek heeft om uit te rusten (Zijn hoofd kan neerleggen). Het boek verscheen oorspronkelijk in 1970 in het Engels onder de titel *The Meaning of the City* voordat het in Frankrijk werd uitgegeven en heeft te maken met het hoogtepunt van Elluls populariteit in Amerika begin jaren zeventig. Van Vleet, *Companion*, 37.

¹¹⁷ Van Vleet, *Companion*, 38.

gebruikt wordt in de Bijbel (Gen. 4:17) er een bijzonder woord gebruikt wordt: *'iyv*. Het woord kan volgens Ellul meerdere betekenissen hebben “het betekent niet alleen stad, maar misschien ook wel ‘wachtengel’, ‘wraak’ en ‘schrik’.”¹¹⁸ Volgens Ellul is er een verband tussen deze begrippen te leggen wat erop duidt dat de stad meer is dan “een verzameling huizen en een verschansing” maar dat het een geestelijke macht is.¹¹⁹ Technique is, net als de stad, ook een geestelijke macht en Ellul noemt technique de *exousia*¹²⁰ van onze huidige tijd.¹²¹ Zoals in §5.1 staat geschreven moet je Elluls theologische en sociologische boeken in dialectische relatie tot elkaar lezen om zijn gedachtegoed goed te kunnen begrijpen.¹²² Dit geldt in het algemeen voor de werken van Ellul maar tussen sommige boeken zit een directe dialectische relatie. Volgens Ellul is *De grote stad* de theologische tegenpool van TS of zoals hij het zelf schrijft: “To my book on technology corresponds my theologically based study of the great city as the supreme achievement of man's technology.”¹²³ De stad en technique zijn dus *exousia* die macht uitoefenen over de mens en zijn hele leven veranderen.¹²⁴ Volgens Frédéric Rognon, hoogleraar verbonden aan de universiteit van Straatsburg en auteur van meerdere boeken over Ellul, leven we in een tijdperk waarin we massaal naar de stad trekken en waarin technique heilig is geworden.¹²⁵ Dit levert volgens hem een vals gevoel van veiligheid en vrijheid. Die vrijheid is echter “een masker van de slavernij” ten opzichte van technique aldus Rognon.

De stad Nineve speelt een belangrijke rol in het boek Jona als de plaats waar “hun kwaad is opgestegen voor Mijn [Gods] aangezicht.”¹²⁶ Nineve was in de tijd van Jona de hoofdstad van Assyrische rijk en de Assyriërs stonden bekend vanwege hun enorme wreedheid; ze worden door Bruckner handelaren in terreur (*terror-mongers*) genoemd.¹²⁷ Volgens Ellul is Nineve een stad die “haar lot heeft verbonden aan de oorlog” en daardoor “wordt ook die stad veroordeeld en haar inwoners met haar.”¹²⁸ Het oordeel van God van de stad als spirituele entiteit is daarom ook onvermijdelijk.¹²⁹ Volgens Ellul zijn Nineve en (vooral) Babel prototypes van steden waarin de mensen door middel van technique als het ware naar God toe beweegt.¹³⁰ Echter volgens Ellul beweegt God juist naar de mensen

---

¹¹⁸ Ellul, *De grote stad*, 31-32.

¹¹⁹ Ellul, *De grote stad*, 31.

¹²⁰ *Exousia* kan worden vertaald als machten zoals dat bijvoorbeeld gebruikt wordt in Ef. 1:21 waarin gesproken wordt over ‘overheid en macht’.

¹²¹ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 113.

¹²² Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 90.

¹²³ Ellul, *Mirror*, 201.

¹²⁴ Ellul, *De grote stad*, 31.

¹²⁵ Uit de lezing “*Actualiteit van de grote stad*” van Frédéric Rognon op 24 januari 2020 in Amsterdam bij de boekpresentatie van *De grote stad*. De Nederlandse vertaling van de tekst van deze lezing, die gehouden is in het Frans, is terug te vinden op de website van de uitgeverij van het boek <http://www.skandalon.nl/shop/theologie-cultuur/503-de-grote-stad-een-bijbels-perspectief.html>.

¹²⁶ Jona 1:2.

¹²⁷ Bruckner, *Commentary Jonah*, loc 27676.

¹²⁸ Ellul, *De grote stad*, 99.

¹²⁹ Gill, *Ethics*, 102.

¹³⁰ Denk hierbij als voorbeeld aan de geschiedenis van de Toren van Babel zoals dat in Gen. 11:1-9 beschreven staat.

toe. Uiteindelijk zal God naar deze wereld komen om de laatste stad te stichten die volgens Ellul *JHWH Sjamma*, dat wil zeggen ‘De Heer is daar,’ genoemd wordt.¹³¹ God gebruikt dus de stad, de uitvinding van de mens, om de mensheid te redden. De stad is een belangrijke metafoor voor technique in zowel het sociologische als het theologische werk van Ellul. In TS en *Jonah* komen beide kanten van de stad, de stad als hoop en de stad als *exousia*, aan de orde en staan in dialectisch verband met elkaar.

5.4. *Wayyomer* (וַיֹּאמֶר) – en hij (Hij) zei

Het woord *wayyomer* is een van de meest gebruikte zinsopeningen in de Bijbel en wordt in Jona gebruikt om aan te geven dat zowel God als Jona spreekt. Het gaat hier vooral om het gesprek tussen God en Jona in Jona 4 waarbij Jona worstelt met de beslissing van God om Nineve te sparen. Deze beslissing is onrechtvaardig in de ogen van Jona maar rechtvaardig in de ogen van God en is een mooi voorbeeld hoe de bijbel vol staat met tegenstellingen of, met andere woorden, bijbelse dialectiek. Dialectiek is de belangrijkste sleutel om het werk van Ellul goed te kunnen begrijpen of zoals Ellul het zegt “I am a dialectician above all; I believe nothing can be understood without dialectical analysis.”¹³² Elders schrijft hij “dialectic, then, is not just a way of reasoning by question and answer but an intellectual mode of grasping the real, which itself embraces both the positive and the negative.”¹³³ Er zit een dialectische relatie tussen Elluls theologische en sociologische werken want het is volgens Ellul niet mogelijk om de een zonder de ander te lezen.¹³⁴ Deze dialectische relatie is ook te vinden tussen TS en *Jonah* en richt zich vooral op de relatie tussen vrijheid en noodzakelijkheid. In TS ligt de nadruk vooral op dat technique een noodzakelijkheid is geworden en ons hele leven bepaalt. Volgens Ellul kies je niet tussen vrijheid of noodzakelijkheid maar kun je echte vrijheid alleen ervaren door een dialectische benadering tussen beiden, of zoals hij het zegt in TS:

We must not think of the problem in terms of choice between being determined and being free. We must look at it dialectically, and say that indeed man is determined, but that it is open to him to overcome necessity, and that this *act* is freedom.¹³⁵

Ellul vindt dat Jona, vanuit een menselijk perspectief, een goede reden heeft om boos op God te zijn omdat God zich aan Zijn woord moet houden i.c. de stad Nineve vernietigen. Het woord van God is het woord van Jona geworden en is, met andere woorden, een noodzakelijkheid geworden; Jona kan het niet verkroppen dat God zijn eigen vrijheid tot handelen behoudt. Dit is volgens Ellul een algemeen probleem onder christenen tegenwoordig.¹³⁶ Deze dialectiek is voor Ellul kenmerkend voor hoe God handelt en hoe Hij als het ware antwoorde op sociale

---

¹³¹ Ellul, *De grote stad*, 242.

¹³² Ellul in Greenman, *Understanding*, 156.

¹³³ Ellul, *On Dialectic*, 293.

¹³⁴ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 90.

¹³⁵ Ellul, *Technological Society*, xxxiii.

¹³⁶ Ellul, *Jonah*, 76.

vraagstukken geeft; het is altijd een dialectisch ja en nee.¹³⁷ Het doel van Ellul is ook om het gesprek met de lezer aan te gaan net zoals Jona het gesprek aanging met God. Het doel is vooral om de lezer zelf te laten nadenken.

5.5. *Nicham* (נִחַם) – troosten/ medelijden hebben

Het boek Jona wordt door Bruckner omschreven als een microkosmos van Gods relatie tot zijn gehele schepping.¹³⁸ Het kernvers Jona 3:10 laat zien dat God van gedachten verandert en Nineve niet vernietigt. God maakt als het ware een beweging naar de mensen toe. Het gebruikte woord hiervoor is *nicham* en dit wordt vaak vertaald met troosten, berouw hebben of medelijden krijgen met.¹³⁹ Deze beweging van God is voor Ellul het teken van hoop voor de mensheid waarvan het hoogtepunt uiteindelijk de incarnatie van Jezus Christus is die naar de aarde toe is gekomen. Het boek Jona wordt door Ellul door een christologische lens geïnterpreteerd en Jona is volgens Ellul ook een typologie van Jezus Christus zoals we reeds in §4.3 konden lezen.¹⁴⁰ Jezus Christus is uiteindelijk de hoop die we in alle boeken van Ellul terug kunnen vinden echter de mens ziet dat vaak anders en heeft God (en daarin Jezus Christus) niet nodig maar lost alles op met behulp van technique, of zoals het in Jona 2:8 staat “Wie nietige afgoden vereren, verlaten Hem Die hun goedertieren is.”¹⁴¹ In TS is te lezen dat monisme een van de kenmerken is van technique oftewel technique wordt steeds alomvattender in de maatschappij.¹⁴² Het wordt steeds moeilijker om van een afstand naar de impact van technique te kijken, laat staan hier controle op uit te kunnen oefenen.¹⁴³ Dialectiek blijft voor Ellul een noodzakelijke randvoorwaarde om dit te voorkomen zoals blijkt uit het volgende citaat:

It [technique] tends to become a totality, a unity. If, however, we believe that the dialectical process is indispensable to life and history, it is absolutely necessary that this dialectical factor exist. If the technological system is total, then this factor has to exist outside it. But only the transcendent can be outside it.¹⁴⁴

Ellul beschrijft in TS dat de mens haar hoop zoekt in technique.¹⁴⁵ Met technique wordt elke menselijk en maatschappelijk vraagstuk gezien als een technisch probleem wat je met technique kan oplossen. Maar in werkelijkheid biedt technique juist niet de troost/ het vertrouwen (*nicham*) wat de mens ervan verwacht. Als een mens niet waakzaam is dan wordt zij een slaaf van technique, zoals het mooi beschreven staat in Greenman: “they [men] become dehumanized and enslaved by blind, naïve adherence to the patterns imposed, silently (and often invisibly) yet

---

¹³⁷ Greenman, *Understanding*, 156.

¹³⁸ Bruckner, *Commentary Jonah*, loc 27438.

¹³⁹ Bruckner, *Commentary Jonah*, loc 29098.

¹⁴⁰ Ellul, *Jonah*, 100.

¹⁴¹ Ellul, *Jonah*, 57.

¹⁴² Ellul, *Technological Society*, 94. Zie §2.3 voor een beknopt overzicht van alle kenmerken van technique.

¹⁴³ Ellul, *Technological Society*, 107.

¹⁴⁴ Ellul, *On Dialectic*, 308.

¹⁴⁵ Ellul, *Technological Society*, 336.

powerfully, by technique.”¹⁴⁶ Verderop staat: “Ellul’s Christian faith was a major source of his hope in human freedom despite the apparent dominance of technique.”¹⁴⁷ Het geopenbaarde woord van God en de incarnatie van Jezus Christus zijn voor Ellul de dialectische, transcendentie tegenpolen voor technique en bieden de hoop voor de mensheid. Deze hoop komt vooral naar voren als je Elluls theologische en sociologische werk naast elkaar zet. Andrew Goddard, auteur van het standaardwerk over Elluls leven en werken met als titel *Living the Word, resisting the world*, onderscheidt hierin een micro- en een macroniveau.¹⁴⁸ Op macroniveau werkt Ellul vanuit theologie naar de sociologie of zoals Goddard het zegt: “The lack of communion between God and the world can be seen as the foundation for Ellul’s dialectic of theology and sociology because God and his world are now ruptured from one another.”¹⁴⁹ Op microniveau kunnen Elluls sociologische bevindingen vaak onze interpretatie van de Bijbel verrijken.¹⁵⁰ Elluls boodschap is uiteindelijk een boodschap van hoop zoals uit onderstaand citaat blijkt:

Hope is the link between the two sides of what I write, which communicate back and forth in a sort of dialectical exchange in which hope is both the crisis point and the solution.¹⁵¹

5.6. *Qum* (קום) – opstaan

Het kernwoord *qum* duidt in het boek Jona aan dat Jona op moet staan om een bepaalde taak uit te voeren. Volgens Longman zou je een typisch ‘command-fulfilment’ patroon verwachten waarbij Jona Gods opdracht uitvoert, echter hij voert het tegenovergestelde uit.¹⁵² De derde keer dat *qum* wordt gebruikt, is in Jona 1:6 als de kapitein van het schip Jona wakker maakt en zegt: “Sta op, roep uw God aan!” oftewel Jona wordt wakker geschud en moet in actie komen. Hierin ligt een duidelijke parallel met het werk van Ellul. Hij wil ook mensen wakker schudden en ze in actie laten komen. Hij doet dat vooral door mensen bewust te maken welke krachten er spelen in de maatschappij. Dit geldt in principe voor al zijn sociologische boeken, maar in de context van TS, vooral voor de impact van technique. In TS zegt Ellul hierover: “the purpose is to arouse the reader to an awareness of technological necessity and what it means.”¹⁵³ Het is voor Ellul niet genoeg dat een lezer kennisneemt van zijn analyses en vervolgens gaat afwachten tot iemand anders het probleem gaat oplossen. Hij roept met klem op dat het een probleem is van iedereen en dat het de verantwoordelijkheid is van een ieder om in actie te komen, of zoals hij het in TS zegt:

---

¹⁴⁶ Greenman, *Understanding*, 35.

¹⁴⁷ Greenman, *Understanding*, 35

¹⁴⁸ Andrew Goddard in Prior, *Confronting Technology*, 39. *Living the Word, resisting the world* van Andrew Goddard is niet als ebook verkrijgbaar, anders had ik het zeker als bron gebruikt. De bibliografische gegevens van dit boek zijn: Andrew Goddard, *Living the word, resisting the world: The life and thought of Jacques Ellul*, (Carlisle: Paternoster, 2002)

¹⁴⁹ Andrew Goddard in Prior, *Confronting Technology*, 39.

¹⁵⁰ Prior, *Confronting Technology*, 39.

¹⁵¹ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 22.

¹⁵² Longman, *Old Testament*, 446.

¹⁵³ Ellul, *Technological Society*, xxxiii.

Each of us, in his own life, must seek ways of resisting and transcending technological determinants. Each man must make this effort in every area of life, in his profession and in his social, religious, and family relationships.¹⁵⁴

Vanuit zijn christelijke achtergrond ziet hij hierin een belangrijke rol weggelegd voor de christelijke intellectueel: "We [the Christian] must seek the deepest possible sociological understanding of the world we live in [...] The Christian intellectual is called frankly to face the sociopolitical reality."¹⁵⁵ Daarnaast vindt Ellul het belangrijk dat de christelijke intellectueel kennis opdoet van de bijbel en theologie; deze kennis moet vervolgens worden vergeleken en gecontrasteerd met sociologische kennis van onze wereld. Ellul zegt hier het volgende over: "The only thing that will be of any use is not synthesis or adaptation, but confrontation; that is, bringing face to face two factors that are contradictory and irreconcilable and at the same time inseparable."¹⁵⁶ Ellul vindt dat je het spanningsveld tussen sociologie en theologie in het dagelijks leven moet doorleven en uitvoeren, of zoals David Gill schrijft: "We have to see the thesis and antithesis, the point and counter point, the positive and negative. We cannot create some intellectual synthesis but must resolve the dialectic in our life."¹⁵⁷ Dit spanningsveld vereist dus continue actie en alertheid volgens Ellul, maar het zal uiteindelijk resulteren in de vrijheid voor de mens. Aan deze vrijheid hecht Ellul veel waarde maar de mens moet hier wel voor vechten of zoals hij het in TS zegt:

Freedom is not static but dynamic; not a vested interest, but a prize continually to be won. The moment man stops and resigns himself, he becomes subject to determinism.¹⁵⁸

5.7. Tot slot

In dit hoofdstuk zijn TS en *Jonah* met elkaar in gesprek gegaan aan de hand van vijf kernwoorden uit Jona. Het verbindende element tussen TS en *Jonah* is dialectiek, hetgeen in feite geldt voor de verbinding tussen al zijn sociologische en theologische boeken. De spanning tussen noodzakelijkheid en vrijheid, waarheid en realiteit en doel en middel geven de lezer van Elluls werk voldoende stof tot nadenken. Het prikkelt en daagt uit (*gadol*), het analyseert en legt bloot (*'iyr*), nodigt uit om in gesprek te gaan (*wayyomer*), geeft hoop (*nicham*) en zet aan tot actie (*qum*).

---

¹⁵⁴ Ellul, *Technological Society*, xxxii.

¹⁵⁵ Ellul, *Mirror*, 201.

¹⁵⁶ Ellul, *Mirror*, 201.

¹⁵⁷ David Gill in Ellul, *Presence*, 111.

¹⁵⁸ Ellul, *Technological Society*, xxxiii.

6. Conclusie

Het werk van Jacques Ellul is veel, veelzijdig, dynamisch, diepgaand, prikkelend en daagt uit tot reflectie en actie. Je moet hier echter wel moeite voor doen om dit te zien en te ervaren. Het is niet voor niets dat hij juist vaak verkeerd begrepen en geïnterpreteerd wordt. Ellul wordt terecht gezien als een profeet: hij provoceert, legt uit en neemt risico's, net zoals de profeten in het Oude Testament dat deden.¹⁵⁹ In zijn sociologische werken wordt hij vaak als onheilsprofeet gezien omdat deze een nogal pessimistisch karakter hebben. TS is wellicht een van zijn somberste werken hetgeen deels te verklaren is omdat het geschreven is in de jaren vijftig, een tijd van grote veranderingen. Het is een tijd van wederopbouw waar de verschrikkingen die technique tijdens WOII heeft veroorzaakt nog vers in het geheugen liggen. Ondanks dat het boek ongeveer zeventig jaar geleden geschreven is, geeft het haarscherp weer hoe onze moderne samenleving doordrenkt is van technique en hoe technique steeds vaker de rol van God gaat overnemen. Er is veel (deels terecht) kritiek op het werk van Ellul maar zoals hij het zelf zegt: "the purpose of my books is to provoke a reaction of personal reflection."¹⁶⁰

In *Jonah* laat Ellul zijn christologische visie op theologie bijna op elke pagina doorklinken.¹⁶¹ Het boek *Jona* is voor Ellul vooral een profetisch boek over Gods genade aan de mensen wat aan eenieder van ons gericht is.¹⁶² De waarde daarvan zit in de vervulling van de profetie door Jezus Christus of om Ellul te citeren:

As a mere record of fact it [boek *Jona*] is nothing. But as a record of fact which leads up to an eternal and unique relation between God and man it is of full significance for all men.¹⁶³

De dialectiek tussen realiteit en waarheid komt uit bovenstaand citaat naar voren. Het narratief van *Jona* is voor Ellul van secundair belang "the story finds its true value not in itself, in what it is, but in what it denotes."¹⁶⁴ De waarde zit in het feit dat God als het ware naar de mensen toe beweegt en medelijden met ze heeft. Door Jezus Christus is dit voor de mensen van toen en voor de mensen van nu een hele hoopvolle boodschap volgens Ellul.¹⁶⁵

De centrale vraag van deze scriptie is welke christelijke noties bepalen Elluls visie op het gebruik van technologie in de moderne maatschappij. De christelijke noties die Elluls visie op de maatschappij, en dus ook technique, bepalen zijn mijns inziens vooral hoop en vrijheid. Elluls visie op de wereld is nogal pessimistisch maar hij gelooft dat God een specifieke bedoeling met de wereld heeft. Hij zegt hier zelf over: "Without God, my work would have an eminently tragic meaning. [...] I describe a world with no prospects but I have the conviction that God accompanies

---

¹⁵⁹ Gill, *Prophet*, 5.

¹⁶⁰ Gill, *Prophet*, 5.

¹⁶¹ Shepherd, *Ellul's Jonah*, 17.

¹⁶² Ellul, *Jonah*, 16.

¹⁶³ Ellul, *Jonah*, 17.

¹⁶⁴ Ellul, *Jonah*, 17.

¹⁶⁵ Ellul, *Jonah*, 95.

man throughout history.”¹⁶⁶ De hoop in Elluls werk is vooral te vinden in zijn theologische boeken maar volgens hem is de hoop van het christendom open voor iedereen: “I believe that what I have to say about Christianity is open to everyone including non-believers. By that I mean that hope is transmissible, even without reference to a given God.”¹⁶⁷ Die hoop vertaalt zich niet in pasklare antwoorden voor lezers van TS maar wel in de notie dat hij zijn lezers bewust maakt welke rol technique speelt in hun leven en zichtbaar maakt waar mensen hun hoop vandaan halen. De tweede christelijke notie die Elluls visie op technique bepaalt is vrijheid. Echte vrijheid wordt door Ellul als volgt gedefinieerd en is ook als citaat op de voorkant van deze scriptie opgenomen: “when we become conscious of that which determines our life we attain the highest degree of freedom.”¹⁶⁸ Wellicht is Elluls hoogste doel met zijn sociologische boeken om mensen hier bewust van te maken en dit wordt vooral gedreven door Elluls christelijke notie van vrijheid. Echte vrijheid wordt gedefinieerd in Gods genade en kan alleen worden bereikt als de mens beseft dat hij de genade niet van deze wereld, dus niet van technique kan komen.¹⁶⁹

Vanuit Elluls analyse kun je concluderen dat technique veel meer is dan het gebruik van technologie in onze maatschappij; technique definieert de maatschappij en bepaalt onze blik op de wereld om ons heen. Er is in dit wereldbeeld steeds minder ruimte voor een transcendente God. Technique is dus vanuit Elluls christelijke perspectief een afgod waarin de mens zelf zijn hoop zoekt. Dit wordt duidelijk gemaakt middels het volgende wat langer citaat uit *Jonah*:

As long as man can invent hopes and methods, he naturally suffers from the pretension that he can solve his own problem. He invents technical instruments, the state, society, money and science. He also invents idols, magic, philosophy, spiritualism, and all these things give him hope in himself that he can direct his own life and control his destiny.¹⁷⁰

Technique zal leiden tot noodzakelijkheid hetgeen de mens uiteindelijk zal dehumaniseren en slaaf van technique zal maken terwijl hij denkt dat hij vrij is. Christenen bevinden zich volgens Ellul in een revolutionaire positie omdat zij de dialectiek tussen noodzakelijkheid en vrijheid belichamen. Deze spanning geeft leven aan de wereld en weerhoudt de wereld ervan om in zichzelf opgesloten te worden.¹⁷¹ Het is belangrijk dat mensen zich bewust worden en dat mensen in actie komen. Ellul wil mensen aanzetten om vooral zelf na te denken over sociale en theologische vraagstukken. Het is juist de taak van de christen om midden in de stad, hierbij bedoeld als metafoor voor technique, te gaan leven en werken. Ellul vindt dat je je als christen niet moet assimileren aan de cultuur of dat je je terugtrekt in wetticisme maar dat, zoals Rognon het zegt, “we moeten getuigen van vrijheid

---

¹⁶⁶ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 22.

¹⁶⁷ Ellul, *Ellul on Religion, Technology, and Politics*, 22.

¹⁶⁸ Citaat en artwork op de voorkant zijn te vinden op de website van de *International Jacques Ellul Society (IJES)* <https://ellul.org/>. Voor gebruik hiervan is toestemming aan mij verleend door de IJES.

¹⁶⁹ Ellul, *Jonah*, 58.

¹⁷⁰ Ellul, *Jonah*, 57.

¹⁷¹ Van Vleet, *Companion*, 16.

en hoop midden in een wereld van slavernij en wanhoop.”¹⁷² De hoop en vrijheid waar Ellul over spreekt zijn vooral te zien als het doel (*end*) van het leven. Technique daarentegen is een middel (*means*) die je mag gebruiken. In TS geeft Ellul aan dat technique van een middel een doel in zichzelf is geworden.¹⁷³ In zijn boek *Presence in the modern world* vat Ellul het mooi samen: “humanity is transformed into an instrument of these modern gods that are our means, and we do it with the good intention of making humanity happy.”¹⁷⁴ Het is vooral een taak van christenen om de dialectische relatie tussen middel en doel bloot te leggen en te delen met de wereld.¹⁷⁵ Christenen mogen dit juist doen door midden in de wereld te staan en daarin te werken of, met andere woorden, het onderhouden van Gods schepping. Volgens prof. dr. Chris Doude van Troostwijk vindt Ellul het onderhouden van de schepping zeer belangrijk en is het werkwoord wat hiervoor in de Hebreeuwse grondtekst, *shamar* (שמר), gebruikt wordt hetzelfde werkwoord wat gebruikt wordt voor het volgen van Gods geboden. Dit zal uiteindelijk leiden tot het worden van een vrij mens.¹⁷⁶

Het werk van Ellul heeft zeker ook voor de dag van vandaag en de toekomst veel te bieden. Op de foto op pagina 3 is te zien dat Jacques Ellul tegelijkertijd een eredoctoraat heeft ontvangen met dr. Martin Luther King. Martin Luther King is net als Ellul begaan met vrijheid en wordt in deze tijd (juni 2020) zeer regelmatig geciteerd. Eén van zijn bekendste citaten is “no one is free until we are all free” en wordt gebruikt in de context van racisme en discriminatie.¹⁷⁷ Ellul is net als Martin Luther King voorvechter van vrijheid maar dan op het gebied van technique. Je zou de verschillen tussen Martin Luther King bijna dialectisch kunnen noemen: ze verschillen in huidskleur, bekendheid en stijl maar ze hebben bovenal hetzelfde doel om mensen de echte vrijheid te gunnen die bij beiden uit dezelfde bron komt.

---

¹⁷² Rognon, “*Actualiteit van de grote stad.*”

¹⁷³ Ellul, *Technological Society*, xvi.

¹⁷⁴ Ellul, *Presence*, 40.

¹⁷⁵ Ellul, *Presence*, 29.

¹⁷⁶ Prof. dr. Chris Doude van Troostwijk gaf een inleiding op het werk van Jacques Ellul bij de boekpresentatie van het boek *De grote stad* op 24 januari 2020 waarin hij dit aanhaalde.

¹⁷⁷ Ik heb geen bron voor dit citaat kunnen vinden maar het wordt overal op internet als citaat aan Martin Luther King toegedicht.

Bibliografie

- Bailey, Lloyd R. "The Judgement of Jonah." *Duke Divinity School Review* 37, no. 3 (1972): 172-174.
- Bruckner, James. "The NIV Application Commentary: Jonah, Nahum, Habakkuk, Zephania" in: Smith, Gary (et al), *Nivac Bundle 5 : Minor Prophets*. loc 27295 – 36589 Kindle edition. Grand Rapids MI: Zondervan, 2004.
- Chastenet, Patrick. "A Biography of Jacques Ellul (1912–1994)." bezocht op 8 juni 2020. <https://ellul.org/life/biography/>.
- Ellul, Jacques. *De Grote Stad : Een Bijbels Perspectief*. Translated by Marianne van Reenen. Middelburg: Skandalon, 2020.
- Ellul, Jacques, and Patrick Chastenet. *Jacques Ellul on Politics, Technology, and Christianity*. Eugene OR: Wipf & Stock, 2005.
- Ellul, Jacques. "Mirror of These Ten Years." *The Christian Century* 87, no. 7 (February 18, 1970): 200–204.
- Ellul, Jacques. "On Dialectic." In *Jacques Ellul: Interpretive Essays*. edited and translated by Clifford G. Christians and Jay M. Van Hook, 291–308. Urbana: University of Illinois Press, 1981.
- Ellul, Jacques. *Presence in the Modern World: A New Translation*. Translated by Lisa Richmond. Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2016.
- Ellul, Jacques. *The Judgement of Jonah*. Translated by Geoffrey W. Bromiley. Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2007.
- Ellul, Jacques. *The Technological Society*. Translated by John Wilkinson. New York: Vintage Books, 1964.
- Gill, David W. "Jacques Ellul: The Prophet as Theologian." *Themelios* 7, no. 1 (September 1981): 4–14.
- Gill, David W., *The Word of God in the Ethics of Jacques Ellul* ATLA Monograph No. 40. Nutley NJ: Scarecrow Press, 1984.
- Greenman, Jeffrey P, Read Mercer Schuchardt, and Noah Toly. *Understanding Jacques Ellul*. Cambridge: James Clarke, 2013.
- Jerónimo, H.M. et al (eds.), *Jacques Ellul and the Technological Society in the 21st Century*, Philosophy of Engineering and Technology 13. Dordrecht: Springer, 2013.
- Longman, Tremper & Dillard, Raymond.. *An Introduction To The Old Testament (Second Edition)*. Grand Rapids MI: Zondervan, 2006.

- Prior, Matthew T. *Confronting Technology: The Theology of Jacques Ellul*. Vol. 243. Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2020.
- Shepherd, Victor. "Judging Ellul's Jonah," *Ellul Forum*, no. 36 (fall 2005):16-17.
- Son, Wha-Chul, "Are We Still Pursuing Efficiency? Interpreting Jacques Ellul's Efficiency Principle" in: H.M. Jerónimo et al. (eds.), *Jacques Ellul and the Technological Society in the 21st Century*, Philosophy of Engineering and Technology 13. 49-62. Dordrecht: Springer, 2013.
- Soulen, Richard N, and R. Kendall Soulen. *Handbook of Biblical Criticism*. 4th ed. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2011.
- Verbeek, Peter-Paul, and Robert P Crease. *What Things Do : Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*. University Park PA: Pennsylvania State University Press, 2005.
- Van Vleet, Jacob E., and Jacob Marques Rollison. *Jacques Ellul: A Companion to His Major Works*. Eugene OR: Wipf and Stock Publishers, 2020.
- Wagenfuhr, Gregory, "Postmodernity, the Phenomenal Mistake: Sacred, Myth and Environment" in: H.M. Jerónimo et al. (eds.), *Jacques Ellul and the Technological Society in the 21st Century*, Philosophy of Engineering and Technology 13. 229-241. Dordrecht: Springer, 2013.

Bijlagen

Bijlage 1 – The Ellul Understanding Curve¹⁷⁸

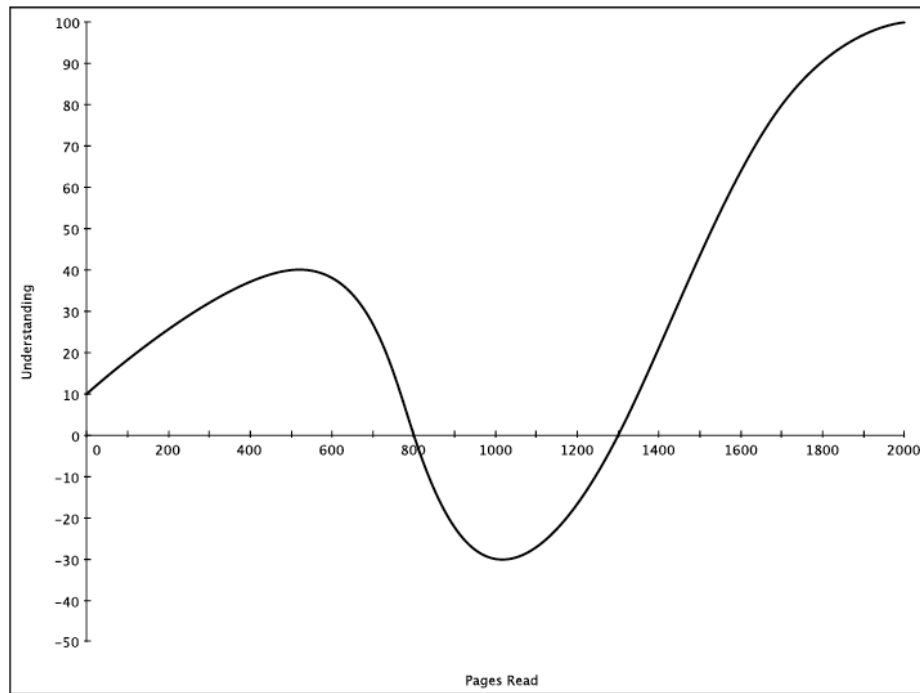

Figure 1. The Ellul Understanding Curve (numbers are only suggestive)

¹⁷⁸ Greenman, *Understanding*, 146.